

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

проф. Лазаренко Н.І.

2022 р.

ПРОГРАМА
ДОДАТКОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ ДО АСПРАНТУРИ зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Освітньо-наукова програма: Освітні, педагогічні науки

Вінниця – 2022

Розробники:

Галузяк Василь Михайлович, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами;

Фрицюк Валентина Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами.

Рецензенти:

Петрук В.А., доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет;

Шахов В.І., доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

Програма «Додаткового вступного випробування» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки підготовки доктора філософії за освітньо-науковою програмою «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 Освіта / Педагогіка / В.М. Галузяк, В. А. Фрицюк. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. 2022. 20 с.

Програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Протокол №8 від 21 січня 2022 року

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму для складання «Додаткового вступного випробування» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки розроблено відповідно до паспорта спеціальності, який відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії в галузі освіти «Освітні, педагогічні науки». Зміст програми передбачає виявлення обізнаності майбутніх аспірантів з досягненнями сучасної педагогічної науки з урахуванням надбань української педагогічної думки та шкільної практики; виявлення розуміння генезису педагогічних категорій, володіння основами теорії навчання та виховання, сучасними педагогічними технологіями та методологією науково-педагогічних досліджень.

Програма містить ключові питання навчальних курсів «Педагогіка», «Історія педагогіки» і передбачає обізнаність абітурієнтів з фундаментальними засадами загальної педагогіки, історії загальної педагогіки, історії української педагогічної теорії і практики. Програма розроблена у контексті нових вимог до підготовки аспірантів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

У програмі відображені основні вимоги до вступників в аспірантуру Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, **які не закінчували педагогічні заклади вищої освіти.**

Вступник на екзамені має розкрити основний зміст питань білета та додаткових питань, продемонструвавши при цьому:

- розуміння функцій, завдань, структури педагогічної діяльності;
- обізнаність з теоретичними основами сучасної педагогічної науки;
- розуміння закономірностей розвитку виховання, школи і педагогічної думки в різні історичні періоди;
- розвиток педагогічного мислення, професійно-педагогічної спрямованості;
- сформованість умінь, необхідних для ефективно організації навчально-виховного процесу в сучасній загальноосвітній школі.

Вимоги до знань та умінь майбутніх аспірантів.

Майбутній аспірант повинен знати:

- основні поняття і категорії педагогіки;
- базові концепції виховання;
- сучасні теорії розвитку особистості;
- психологічні механізми і закономірності розвитку особистості;
- принципи навчання і виховання;
- структурні елементи педагогічної технології: цілі, методи, засоби, форми, зміст навчання та виховання;
- критерії оцінювання ефективності навчально-виховного процесу;
- методи педагогічної діагностики;

- історичні типи виховання, виховні системи, освітні інститути, системи навчання, інноваційні освітні системи;
- історичний розвиток української національної системи освіти;
- історичний розвиток поглядів на мету і суть виховання, принципи виховання, дидактичні теорії й концепції;
- індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів і шляхи їх врахування у навчально-виховній діяльності;
- критерії та рівні вихованості особистості та учнівського колективу;
- етапи виховного процесу;
- методи виховної роботи з особистістю та учнівським колективом;
- функціональні обов'язки та основні напрями діяльності класного керівника;
- форми організації різних напрямів діяльності школярів;
- закономірності міжособистісних стосунків і спілкування в учнівському колективі;
- прийоми виховання;
- типи конфліктів у навчально-виховному процесі;
- особливості виникнення конфліктів у спілкуванні з учнями різного віку;
- способи попередження та розв'язання конфліктів у навчально-виховному процесі;
- типи важковиховуваних учнів;
- причини виникнення важковиховуваності;
- прийоми корекції особистості та поведінки важковиховуваних дітей;
- види планів навчально-виховної роботи, їх структура та вимоги до їх складання;
- стилі сімейного виховання та їх вплив розвиток дітей;
- типові помилки у сімейному вихованні;
- умови успішного сімейного виховання;
- форми роботи класного керівника з батьками;
- завдання і структура дитячих та юнацьких організацій в Україні.

Майбутній аспірант повинен *вміти*:

- визначати сутність процесів навчання і виховання;
- аналізувати історико-педагогічні проблеми;
- орієнтуватися в різних ідеях і підходах, які існували і існують в педагогічній науці та освітньо-виховній практиці;
- встановлювати зв'язки між закономірностями розвитку особистості і принципами та технологією педагогічного процесу;
- визначати суть провідних концепцій виховання особистості;
- застосовувати методи педагогічного дослідження;
- планувати етапи і прогнозувати результати навчання та виховання;
- діагностувати рівень розвитку, індивідуально-психологічні особливості та взаємостосунки учнів у класі;
- конструювати цілі, зміст, методи, засоби і форми навчально-виховного процесу;
- встановлювати педагогічно доцільні взаємостосунки з вихованцями та їхніми батьками;

- організувати і регулювати навчально-виховну взаємодію з суб'єктами педагогічного процесу;
- аналізувати та оцінювати процес і результати навчально-виховної взаємодії;
- здійснювати педагогічну рефлексію.
- використовувати методики вивчення вихованості учня та учнівського колективу;
- враховувати у виховній роботі рівень розвитку, індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів;
- складати психолого-педагогічну характеристику особистості учня та учнівського колективу;
- складати плани виховної роботи класного керівника: календарні, тижневі тематичні, поточні;
- відбирати і застосовувати оптимальні методи виховання;
- визначати конкретні виховні цілі і формулювати педагогічні завдання;
- здійснювати психолого-педагогічний аналіз виховних заходів і приймати адекватні рішення;
- координувати виховну роботу з батьками учнів;
- організувати діяльність учнів та учнівського колективу;
- організувати самовиховання учнів;
- здійснювати корекцію поведінки та особистості важковиховуваних учнів;
- попереджати конфліктні ситуації в навчально-виховному процесі та знаходити оптимальні варіанти їх вирішення;
- проводити виховну бесіду з окремим учнем, групою, колективом;
- спрямовувати роботу органів учнівського самоврядування;
- аналізувати та оцінювати власну діяльність з метою її вдосконалення.

Оцінювання відповіді вступника до аспірантури відбувається на підставі виявлення рівня його підготовленості до науково-пошукової й дослідно-експериментальної діяльності в галузі теорії педагогіки, ступеня й глибини розуміння ним педагогічних проблем і шляхів їх вирішення.

Критерії оцінювання знань під час складання «Додаткового вступного випробування» зі спеціальності (011 Освітні, педагогічні науки):

ECTS – А (90-100 балів) ставиться, якщо під час відповіді на питання екзаменаційного білету продемонстровано професійну ерудицію у сфері науково-педагогічного дослідження, поінформованість щодо найбільш важливих педагогічних ідей, які висловлювалися в минулому та є предметом наукових дискусій сьогодні, володіння поняттєво-категоріальним апаратом сучасної педагогіки; виявлено науково-аналітичні здібності, здатність виокремлювати педагогічні факти, явища, події й описувати їх мовою педагогічної науки, використовувати теоретичні знання як основу й метод пізнання, бачити проблеми для здійснення актуальної науково-педагогічної діяльності, комбінувати знання для більш глибокого розуміння проблем і збагачення професійних знань. Відповіді на всі питання білету та додаткові запитання мають повний, ґрунтовний, вичерпний характер.

ECTS – B (82-89 балів) ставиться за умови, якщо в цілому розкрито зміст питань, показано загальну наукову ерудицію, науково-аналітичні здібності, проте не виявлено та не обґрунтовано сучасні проблеми в розвитку педагогіки, не розкрито власне бачення шляхів їх вирішення.

ECTS – C (75-81 балів) ставиться вступникові до аспірантури, який розкрив основний зміст питань, однак припустився окремих неточностей у трактуванні провідних науково-педагогічних категорій, концепцій та тенденцій розвитку освіти.

ECTS – D (67-74 балів) ставиться у випадку, якщо вступником не показано розуміння основних питань педагогіки та історії педагогіки, не розкрито зміст основних педагогічних понять, категорій, закономірностей і шляхів розвитку педагогічної науки.

ECTS – E (60-66 балів) ставиться за слабкі знання матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності їх викладу, немає відповіді на додаткові запитання.

ECTS – FX (35-59 балів) ставиться за незнання значної частини матеріалу, суттєві помилки у відповідях на основні та додаткові питання.

ECTS – F (1-34 балів) незнання фактичного матеріалу, відсутність відповіді.

Прийом вступних екзаменів проводиться відповідно до вимог чинного законодавства, нормативних документів Міністерства освіти й науки України. Екзамени відбуваються відповідно до затверджених програм вступних іспитів за білетами у формі співбесіди.

Для підготовки відповіді вступник використовує екзаменаційні листи, які після іспиту зберігаються в його особовій справі. Рівень знань оцінюється за національною шкалою та за шкалою ECTS. Стосовно кожного вступника заповнюється протокол екзамену, в якому фіксуються основні та додаткові питання, які були задані протягом екзамену з актуальних проблем педагогіки та історії педагогіки. У протоколі виставляються окремо оцінки відповідей на питання білету та загальна оцінка знань абітурієнта.

ПРОГРАМА

Загальні основи педагогіки

Педагогіка – наука про виховання

Предмет педагогіки. Функції та категорії педагогіки. Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка (дошкільна, шкільна, педагогіка дорослих, геронтологіка), професійна педагогіка, спеціальна педагогіка (тифлопедагогіка, сурдопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедія), предметні методика. історія педагогіки, порівняльна педагогіка. Структура педагогіки як навчальної дисципліни. Місце педагогіки в системі антропологічних наук. Зв'язок педагогіки з психологією, фізіологією, соціологією, філософією та іншими науками. Педагогічна наука і практика. Організація і проведення педагогічних досліджень. Типи педагогічних досліджень: описове, експериментальне. Етапи педагогічного дослідження. Методи педагогічних досліджень. Спостереження. Метод експертних оцінок. Експеримент. Опитувальні методи: бесіда, інтерв'ю, анкетування. Якісні методи: аналіз результатів діяльності, документації, контент-аналіз. Методи математичного аналізу даних.

Розвиток, соціалізація і виховання особистості

Структура особистості. Інструментальна (знання, уміння, навички, здібності) та мотиваційно-ціннісна (почуття, ціннісні орієнтації, переконання, потреби, інтереси, ідеали, ставлення) сфери особистості. Розвиток. Рівні розвитку особистості (фізичний, психічний, соціальний, духовний). Психічний розвиток і дозрівання. Фактори розвитку особистості. Роль спадковості у розвитку особистості. Вплив середовища на розвиток особистості. Поняття про соціалізацію. Фактори соціалізації. Активність особистості як умова її розвитку. Виховання як фактор розвитку особистості. Поняття виховання: широке і вузьке значення. Метафори виховання. Технократична і натуралістична концепції виховання. Взаємозв'язок між розвитком, соціалізацією і вихованням особистості. Теорії розвитку особистості: біогенетичні (С. Холл, А. Гезелл), соціогенетичні (Дж. Уотсон, Б. Скіннер, А. Бандура, Л.С. Виготський), теорії взаємодії двох факторів (конфронтації (З. Фрейд), конвергенції (В. Штерн), персоналістичні (А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс).

Виховання як педагогічний процес

Поняття про педагогічний процес, його особливості. Структура педагогічного (навчально-виховного) процесу: цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регулюючий, результативний компоненти. Виховання як особливий вид діяльності. Цілі педагогічного процесу: загальна мета, основні напрями виховання, завдання, оперативні цілі. Зв'язок між цілями і результатами педагогічного процесу. Основні напрями виховання: розумове, моральне, естетичне, національне, трудове, фізичне. Операційно-дійовий компонент педагогічного процесу: методи, засоби і форми навчання та виховання. Контроль і оцінка результатів навчально-виховного процесу.

Учитель як суб'єкт педагогічного процесу

Специфіка педагогічної діяльності та її вимоги до особистості вчителя. Функції педагогічної діяльності: дослідницька, проектувальна, конструктивна, комунікативна, організаційна. Педагогічні здібності: академічні, дидактичні, мовні, комунікативні, перцептивні, організаторські, педагогічна уява, здатність до розподілу уваги. Особистісні якості педагога. педагогічне спілкування, його функції. Стили педагогічного спілкування за характером керівництва учнями: авторитарний, демократичний ліберальний. Стили педагогічного спілкування залежно від продуктивності їх виховного впливу (за В. Кан-Каліком). Авторитет учителя. Умови формування педагогічного авторитету.

Теоретичні основи навчання

Поняття про дидактику

Предмет, завдання та етапи становлення дидактики. Структура інструментальної сфери особистості (знання, уміння, навички, здібності). Дидактичні системи: традиційна (Й.Ф. Герbart), педоцентрична (Дж. Дьюї). Конструктивізм у навчанні (Ж. Піаже, Дж. Брунер). Сучасні дидактичні концепції. Особистісно орієнтовані концепції навчання. Процес навчання. Суть процесу навчання. Структура навчання. Зв'язок між навчанням і пізнавальним розвитком особистості. Мотивація учіння. Пізнавальний інтерес, умови його розвитку у навчанні. Етапи та рівні засвоєння знань. Формування понять. Дидактичні основи формування умінь і навичок.

Принципи навчання

Походження принципів навчання. Закономірності пізнавального розвитку особистості як наукова основа принципів навчання. Характеристика принципів навчання: принцип систематичності та послідовності; принцип наочності; принцип свідомості та активності учнів; принцип доступності; принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок; принцип науковості; принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою; принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Цілі і зміст навчання

Поняття про цілі і зміст навчання. Компоненти змісту навчання: досвід пізнавальної діяльності, практичний досвід, досвід творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення до дійсності. Навчальні плани: базовий, типовий, робочий. Інваріантна і варіативна складова навчальних планів. Стандартизація змісту навчання. Державний стандарт змісту освіти. Навчальна програма. Способи структурної побудови навчальних програм: лінійний, концентричний, спіральний. Підручники і посібники. Вимоги до шкільного підручника. Міжпредметні і внутрішньопредметні зв'язки. Теорії формування змісту навчання: дидактичний матеріалізм, дидактичний формалізм, дидактичний утилітаризм, дидактичний екземпляризм. Таксономія цілей навчання. Проблема конкретизації навчальних цілей.

Методи і засоби навчання

Поняття про метод і прийом навчання. Зв'язок між методами і засобами навчання. Різні підходи до класифікації методів навчання. Класифікація методів навчання за джерелом інформації: словесні, наочні, практичні. Класифікація методів навчання за характером пізнавальної діяльності учнів: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі. Пояснювально-ілюстративне навчання, його особливості, переваги і недоліки. Етапи пояснювально-ілюстративного навчання. Поняття про проблемне завдання і проблемну ситуацію. Типи проблемних ситуацій. Правила та способи створення проблемних ситуацій. Етапи розв'язання проблемного завдання. Оцінка ефективності проблемного навчання. Програмоване навчання. Типи програм і принципи їх побудови. Типологія і характеристика засобів навчання. Використання комп'ютерів у навчанні. Критерії оптимального вибору методів і засобів навчання.

Технологічний підхід у навчанні

Поняття про технологію навчання. Специфічні особливості технології навчання. Технологія формулювання діагностичних цілей. Критеріальне оцінювання як основа технологічного навчання. Відтворюваний навчальний цикл: постановка загальної мети навчання, конкретизація загальної мети, діагностична оцінка знань і умінь учнів, застосування навчальних методів і процедур, оцінювання результатів навчання. Технологія повного засвоєння навчального матеріалу. Переваги і недоліки технологічного підходу до навчання.

Форми навчання

Поняття про організаційні форми навчання. Історичний розвиток загальних форм організації навчання. Класно-урочна система навчання, її переваги і недоліки. Альтернативні системи навчання: мангеймська, батавська, Дальтон-план, план Трампа. Індивідуалізація навчання та шляхи її здійснення:

диференціація, внутрікласна індивідуалізація, індивідуалізація темпу навчання (акселерація, ретардація). Урок як основна форма навчання у школі. Класифікація уроків. Типи уроків за дидактичною метою: урок вивчення нового матеріалу, урок вдосконалення знань, умінь і навичок, урок узагальнення і систематизації знань, контрольний урок, комбінований урок. Структура різних типів уроку. Загальнодидактична і методична підструктура уроку. Форми організації навчальної діяльності учнів на уроці: фронтальна, групова, індивідуальна. Способи організації групової навчальної діяльності учнів. Способи створення навчальних груп. Етапи підготовки вчителя до уроку. Аналіз уроку. Позаурочні та позашкільні форми організації навчання: домашня робота, семінар, екскурсія, факультатив, консультація, гурток.

Контроль процесу і результатів навчання

Поняття про контроль навчання. Функції контролю: діагностична, навчальна, виховна, стимулююча. Види контролю: попередній, поточний, періодичний (тематичний), підсумковий. Критерії оцінювання успішності учнів. Дидактичні вимоги до оцінювання успішності. Методи контролю навчання: спостереження, усний, письмовий, практичний, графічний. Дидактичні тести, їх види. Переваги і обмеження дидактичних тестів. Форми тестових завдань: відкриті і закриті завдання. Етапи і вимоги до створення дидактичних тестів. Оцінювання навчальних досягнень учнів. Загальні критерії оцінювання успішності. Рівні навчальних досягнень учнів. Вимоги до перевірки і оцінювання успішності учнів.

Теоретичні основи виховання

Суть процесу виховання

Поняття про виховання як складову педагогічного процесу. Специфічні особливості виховання, його відмінності від навчання. Структура мотиваційно-ціннісної сфери особистості: потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації, установки, ідеали, ставлення, риси характеру. Етапи виховання. Психологічні механізми виховання: ідентифікація, наслідування, емоційне обумовлення, мотиваційне опосередкування, конформність, вживання у соціальну роль, підтримання внутрішньої узгодженості поглядів, самоспостереження. Концепції виховання: директивна, прихованого впливу (маніпулятивна), виховання-сприяння.

Принципи виховання

Закономірності виховання. Принципи виховання: безумовне позитивне ставлення до особистості, опора на позитивне в особистості, прихованість виховних впливів, поєднання поваги з розумною вимогливістю до особистості, поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності вихованців, систематичність і наступність виховання, єдність і послідовність виховних впливів, емоційність виховання, урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованця.

Методи виховання

Прямий і опосередкований шляхи впливу вихователя на вихованців. Поняття про метод і прийом виховання. Класифікації методів виховання. Методи виховання через вплив на підсвідомість вихованця (навіювання, педагогічно доцільна самопрезентація). Методи виховання через вплив на свідомість вихованця (переконування, дискусія, приклад). Методи виховання через організацію поведінки вихованця (вимога, привчання, доручення, створення

виховних ситуацій, рольова гра). Методи оцінювання і корекції поведінки вихованців (заохочення, покарання). Вибір методів виховання.

Виховання особистості в колективі

Поняття про колектив. Основні характеристики виховного колективу. Умови ефективного впливу колективу на особистість. Стадії розвитку дитячого колективу. Шляхи формування колективу.

Організація самовиховання школярів

Самовиховання як фактор розвитку особистості. Зв'язок між вихованням і самовихованням. Організація самовиховання учнів. Етапи педагогічного керівництва самовихованням школярів. Методи та прийоми самовиховання.

Особливості виховання дітей з відхиленнями у поведінці

Поняття про важковиховуваність. Типи важковиховуваних дітей. Причини відхилень у поведінці вихованців. Поняття про корекцію поведінки. Етапи корекційної роботи з важковиховуваними дітьми.

Взаємодія школи, сім'ї та громадських організацій у вихованні молоді

Сім'я як важливий інститут виховання особистості. Педагогічні умови успішного сімейного виховання. Типові помилки сімейного виховання. Форми співробітництва школи і сім'ї у вихованні дітей. Роль дитячих і юнацьких самодіяльних організацій у вихованні молоді.

Школознавство

Управління навчально-виховною роботою школи

Суб'єкти управління навчально-виховною роботою школи. Рада школи. Педагогічна рада, зміст і організація її роботи. Функції директора школи та його заступників. Планування роботи школи. Система внутрішкільного контролю.

Методична робота в школі

Завдання методичної роботи. Форми методичної роботи. Предметні методичні об'єднання. Шляхи самоосвіти вчителів. Атестація вчителя.

Система освіти в Україні

Принципи організації освіти в Україні. Правові основи освіти. Система освіти в Україні. Типи навчально-виховних закладів. Державні та місцеві органи управління освітою.

Історія педагогіки

Типи виховання

Виховання в первісному суспільстві як історично перший тип виховання. Провідні концепції виникнення виховання: еволюційно-біологізаторська, психологічна, релігійна, соціологічна, соціокультурна. Характеристика виховання на різних етапах первісного суспільства.

Східний тип виховання. Педагогічні традиції давніх цивілізацій Сходу. Характеристика виховання в Давньому Єгипті, Давньому Ірані, Давній Індії, Давньому Китаї. Розвиток виховних традицій народів Близького і Середнього Сходу.

Становлення західного типу виховання. Виховні традиції Давньої Греції і Давнього Риму як першоджерела розвитку західної педагогічної теорії і практики. Вплив Візантії на подальший розвиток освіти.

Вітчизняний тип виховання. Характерні риси виховання і навчання дітей у давніх слов'ян. Загальна характеристика освіти і виховання в Київській Русі (X-XIII ст.).

Виховні системи

Спартанська система виховання, її мета, зміст, форми і методи виховання, навчальні заклади. Цілеспрямований, державний, суспільний, безперервний характер виховання.

Афінська система виховання. Всебічний і гармонійний розвиток особистості як мета виховання. Головні принципи: змагальність, поетапність, орієнтованість на “сукупність добродійностей”, демократичність.

Релігійна традиція виховання (VI-XV ст.). Вплив церковної культури на розвиток освіти. Програма церковного навчання і виховання. Навчальні посібники, керівництва, розмовники та ін.

Рицарське виховання. “Сім лицарських добродійностей” як основа змісту виховання лицаря. Система та основні традиції лицарського виховання.

Система виховання джентльмена (Дж.Локк). Високоосвічена, ділова людина як ідеал виховання. Основні складові системи: фізичне, моральне і розумове виховання. Орієнтація системи на врахування індивідуальних особливостей.

Система виховання в колективі (А.С.Макаренко) або система “комуністичного виховання”. Колектив як інструмент розвитку особистості. Етапи розвитку колективу – основа його практичної організації. Закони розвитку колективу. Основні показники успішності виховання.

Розвиток освітніх інститутів

Перші навчальні заклади Давнього Сходу. “Дома табличок” – навчальні заклади 3 т. до н.е., їх еволюція, пріоритети в навчанні і вихованні (Ассірія, Вавілон, Шумер). Державні школи Давнього Єгипту, зміст і форми їх роботи. Ступенева школа Давньої Індії. Навчальні заклади Давнього Китаю.

Школа Давньої Греції. Центри навчання писців (Крит). Залежність характеру навчання від культури городів-полісів (держав) (УІ-ІУст. до н.е.).

Освіта Давнього Риму: елементарна освіта (тривіальні школи), школи підвищеного типу (граматичні школи), школи риторів. Виховні центри – “колегії юнацтва”. Шкільний канон.

Триступенева освіта Візантії: I ступінь – елементарна освіта (школи грамоти); II ступінь – підвищена освіта (приватні, церковні, державні граматичні школи); III ступінь – вища освіта (“Аудиторіум”).

Типи шкіл Київської Русі. Школи “учіння книжного”, їх організація, зміст і методи роботи. Монастирські школи. Майстри грамоти.

Розвиток школи в Західній Європі в епоху раннього Середньовіччя. Станове домашнє навчання. Церковні навчальні заклади: кафедральні і монастирські школи. Поява різних типів міських шкіл. Утворення перших університетів.

Еволюція освітніх інститутів Сходу в епоху Середньовіччя. Два рівні освіти в Ісламському світі. Приватні релігійні школи початкової освіти (кітаб). Шляхи отримання вищого рівня освіти. Поява нових навчальних закладів – медресе.

Розвиток мережі навчальних закладів у Західній Європі в епоху Відродження і Реформації. Школи елементарної освіти. Навчальні заклади підвищеної освіти: міські латинські школи, гімназії (Німеччина) граматичні школи (Англія), коледжі (Франція), школи ієронімітів (Німеччина, Нідерланди), двірцеві школи (Німеччина, Італія), школи ієзуїтів та ін.). Вища освіта. Розвиток української національної системи освіти.

Відображення особливостей Українського Відродження в розвитку різних типів навчальних закладів: католицьких шкіл, міських (латинських) шкіл, уніатських шкіл, протестантських шкіл, братських шкіл. Українські академії. Розвиток освітніх інститутів у Новий час.

Навчальні заклади класичного типу в Західній Європі XVII-XVIII ст. Розвиток закладів початкової освіти. Благодійні та недільні школи для бідних (Англія). Католицькі початкові школи (Франція). Поява навчальних закладів нового типу – шкіл сучасної освіти.

Освітні реформи початку XVIII ст. в Україні і Росії. Організація державних шкіл різних типів та зародження і розвиток професійної освіти. Заснування Академії наук і навчальних закладів при ній. Розвиток університетської освіти у XIX ст. Зміни в шкільній системі в II половині XIX ст.

Головні напрями розвитку школи Західної Європи в XIX ст. Специфічні і загальні риси початкової освіти країн Заходу. Виникнення нового типу навчальних закладів - вищої початкової школи. Становлення системи середньої освіти.

Розвиток школи в Новітній час.

Загальні і характерні тенденції перебудови школи в Західній Європі та Америці в I половині XX ст. Основні напрями розвитку зарубіжної школи в II половині XX ст. Поява відкритих і альтернативних шкіл.

Розвиток вітчизняної освіти в XX ст.

Шкільні реформи початку XX ст. Система народної освіти України (1920). Положення про єдину трудову школу УСРР (1919р.). Кодекс законів про народну освіту в УРСР (1922 р.). Введення загальної обов'язкової початкової освіти (1930 р.). Введення єдиної системи народної освіти (1934 р.). Стан школи в роки Великої Вітчизняної війни (1941-45р.). Здійснення обов'язкової 8-річної освіти (1970 р.). Шкільна реформа 1984 р., її недоліки. Відродження національної системи виховання в період будівництва незалежної України.

Інноваційні освітні системи кінця XIX ст. – XX ст.

“Трудова школа”. Діяльність перших типів трудових шкіл Німеччини, Швейцарії, Австрії. Школи за проектом Г.Кершенштейнера (Німеччина). Колонія ім.Держинського і комуна ім. Горького під керівництвом А.С.Макаренка (Україна). “Перша дослідна станція з народної освіти” С.Г.Шацького (Росія). Діяльність П.П.Блонського (Росія).

Школи “вільного виховання”. Яснополянська школа Л.М.Толстого (Росія). Орієнтація на інтерес і розвиток у процесі навчання. “Дім дитини” М.Монтессорі (Італія). Монтессорі-освіта як система ефективної соціалізації особистості в умовах вільного виховання. Школа О.Ніллі “Саммерхіл” (Англія) – школа “абсолютної свободи учнів”.

“Школа для життя, через життя” О.Декролі (Бельгія) – “Ермітаж”. “Центри інтересів” як основна ідея школи. Принципи організації діяльності: зв'язок з природою, контакт з сім'єю, врахування особливості розвитку мислення в навчанні.

“Лабораторна школа” Д.Дьюї (США) Організація навчання шляхом наближення до життя і досвіду дитини. Урахування особливостей розвитку дитини в процесі навчання.

“Вальфдорфська школа” (Р.Штайнер, Німеччина). Відкриття першої вільної вальфдорфської школи в 1919 р. в м.Штутгарті. Самоврядування, свобода, автономія від соціального світу, залучення батьків як основні характеристики школи. Розв’язання завдань всебічного розвитку особистості засобами інтелектуальної духовної діяльності. Створення єдиної емоційно-естетичної основи навчання.

Школа, організована у відповідності з “методом проектів” (У.Кілпатрик, США, Б.Рассел, Великобританія, 1920-30-ті рр.). Навчальна програма як сукупність взаємопов’язаних дослідів. Свобода учнів у виборі занять, видів діяльності, змісту шкільної програми. Роль учителя.

Школи, які працюють за “дальтон-планом” (Е.Паркхерст, США, 1920-30 рр.) Суть системи: виконання навчальної програми, розподіленої на контракти. Основні принципи: свобода дитини, взаємодія її з групою дітей, розподіл навчального часу.

“Нова французька школа” (С.Френе, Франція). Заснування початкової школи-інтернату в м.Піульї в 1935 р. Основні елементи “техніки Френе”: шкільна друкарня, шкільний кооператив, “вільні тексти”, карточки-фішки, робоча бібліотека та ін.

“Павлівська середня школа” В.О.Сухомлинського (Україна). Система родинно-шкільного виховання. Використання надбань народної педагогіки. Методика роботи у “Школі радості”. Шляхи виховання творчої особистості. Шляхи вдосконалення змісту освіти, забезпечення “радості розумової праці учнів”

“Відкриті школи” (Великобританія, поч. 1970-х рр.) Основні ідеї “відкритого навчання”: індивідуальний характер навчання (відмова від обов’язкових навчальних планів, програм, класно-урочної форми навчання, твердого розкладу, оцінної системи контролю); “інтегрований день”, засіб відкриттів; вільний режим.

“Альтернативні школи”. Поява перших альтернативних шкіл у США в сер. 1970-х рр. Їх особливості: застосування нетрадиційних методик навчання і виховання, акцент на гуманних відносинах учасників навчально-виховного процесу, на розвитку індивідуальних здібностей і творчого потенціалу.

“Експериментальні школи”. Дослідна робота учителів-новаторів 1960-80-х рр. (І.П. Волков, Т.І.Гончарова, І.П.Іванов, Є.І.Ільїн, В.А.Караковський, С.М.Лисенкова, В.Ф.Шаталов та ін.). Пошуки шляхів інтенсифікації навчального процесу, урахування індивідуальних особливостей школярів в умовах класно-урочної системи, гуманізації навчання. Педагогіка співробітництва.

Модель “школи діалогу культур” В.С. Біблера (80-90-ті рр.). Шкільне навчання як інтенсивне зближення виховних і освітніх цінностей різних культур.

Приватні школи (90-ті рр.) як апробація власних нетрадиційних програм навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Акімова О. В., Волошина О. В. Історія педагогіки у мнемокартах і таблицях : [навч.-метод. посіб.]; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 111 с.
2. Акімова О.В. Історія педагогіки: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ Вінницька міська друкарня, 2008. 120 с.
3. Анєнкова І. П. Педагогіка. Навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2018. 567 с.
4. Джаман Т. В. Історія педагогіки України: навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2018. 288 с.
5. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
6. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
7. Зайченко І. В. Педагогіка [Текст] : підручник.; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Київ : Ліра-К, 2016. 607 с.
8. Козловський Ю. М. Педагогіка [Текст] : навч. посіб.; Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 231 с.
9. Малихін А. О. Історія педагогіки в схемах, таблицях, ілюстраціях : [посібник]. Харків : ПромАрт, 2019. 347 с.
10. Марушкевич А. А. Педагогіка (у структурно-логічних схемах та таблицях) [Текст] : навч. посіб. / Марушкевич А. А., Спіцин Є. С., Кошечко Н. В. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології. Київ : Компринт, 2020. 90 с.
11. Методичні рекомендації до практичних занять з навчальної дисципліни «Педагогіка загальна» / Укладач Т. С. Гужанова. Житомир, 2019. 46 с.
12. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
13. Педагогіка : навч. посіб. / уклад. І. В. Ковальчук ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2018. 427 с.
14. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник / В. П. Головенкін ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
15. Педагогіка: Навчальний посібник. В.М. Галузяк, М.І.Сметанський, В.І. Шахов. Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2012. 416 с.
16. Петровська Т. В. Педагогіка. Дидактичні матеріали. Вид. 2-е, без змін. Київ : Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України : Олімпійська література, 2019. 178 с.
17. Пономарьова Г. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / Г. Пономарьова, І. Репко, В. Одарченко; Комун. закл. «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харків. облради. Харків: ТО Ексклюзив, 2017. 243 с.
18. Семенова А. В. Професійна педагогіка: Підручник (рекомендовано ІВО НАПН України). / Авт. : А. В. Семенова, О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савельєва, В. Ф. Яні; за заг. ред. А. В. Семенової. Одеса: Бондаренко М. О., 2019. 562 с.
19. Семенова А. В., Мельник С. М. Мистецтво мовлення сучасного педагога: навчальний посібник. Одеса : Бондаренко М. О., 2019. 308 с.

20. Супрун М. О. Педагогіка: Підручник. К.: КДА, 2018. 400 с.
21. Хайруліна В. М. Педагогіка добротворення : наук.-метод. посіб.; Нац. акад. пед. наук України. Київ : Нац. акад. пед. наук, 2018. 415 с.
22. Шулигіна Р. А. Педагогіка : навч.-метод. посіб. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Суми : Університетська книга, 2017. 143 с.

Додаткова

1. Боярська-Хоменко А. В. Актуальні проблеми порівняльної педагогіки : метод. рек. до проведення семінар. занять, орг. позааудитор. самот. роботи, підгот. до підсум. атестації для здобувачів освіт.-наук. ступеня "Доктор філософії". Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2016. 48 с. URL : <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3189>
2. Ваховський Л.Ц. Історія педагогіки як інтелектуальна історія. Освіта та педагогічна наука. 2019. № 2 (171). С. 69-76.
3. Ваховський Л.Ц. Репрезентативність джерельної бази історико-педагогічного дослідження. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 7, частина II. С. 264-271.
4. Джурило А. П., Глушко О. З., Локшина. О. І. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США : моногр. НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 191 с.
5. Дубасенюк О.А., Самойленко О.А. Основи андрагогіки (для фахівців у галузі освіти дорослих): навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 175 с.
6. Зєня Л. Я. ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ Компаративістика в освіті: Україна та світ. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія 2020. №32. С. 11–17. ULR : <http://visnykpedagogy.knlu.edu.ua/article/view/207746>
7. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / За ред.. В.Г. Кременя; Уклад. О.О. Любар. К.: Знання, 2005. 767 с.
8. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль : Світло, 1996. 409 с.
9. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки : курс лекцій : навч. посібник; Міністерство освіти України. Тернопіль : Кн.-журн. вид-во "Тернопіль", 1994. 357 с.
10. Курлянд З. Н. Педагогіка : навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, Т. Ю. Осипова та ін. Харків : Бурун Книга, 2009. 304 с.
11. Левківський М.В. Історія педагогіки : Підручник. К.: Центр навч. літератури, 2003. 360 с.
12. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія педагогічної думки і освіти в Україні. Ч.І. К. : Освіта, 2000. 534 с
13. Розман І. Проблема персоніфікації розвитку зарубіжної освіти і педагогічної думки: досвід української педагогічної компартивістики. Молодь і ринок. 2018. №11 (166). С. 109-113.
14. Сисоева С.О. Компаративістика в сфері образования. Педагогічний процес: теорія і практика. 2014. №4. С.23-27.

15. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. К. : АПН України, 2003. 68 с.

16. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. ; навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.. Кн. 1 : X-XIX століття / за ред. О. В. Сухомлинської. К. : Либідь, 2005. 624 с.

17. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. ; навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Кн. 2 : XX століття / за ред. О. В. Сухомлинської. К. : Либідь, 2005. 552 с.

18. Українська педагогіка в персоналіях. В 2-х кн. Кн. 2 / За ред. О.В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 550 с.

19. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2007. 560 с.

20. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навчально-методичний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. К. : Вища школа, 2002. 215 с.

Інтернет – ресурси

1. <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=38936&pg=0> Словник-хрестоматія педагогічних понять. Загальні основи педагогіки, теорія виховання, дидактика, школознавство

2. <http://feb-web.ru/feb/lomonos/default.asp> фундаментальна електр.бібліотека

3. http://pidruchniki.com.ua/18520902/pedagogika/literatura_pedagogika електронна бібліотека підручників

4. <http://www.twirpx.com>

5. www.ukped.com (педагогічна література)

6. <http://enc-dic.com/pedagogics> педагогічна енциклопедія

7. <http://pedagogika.at.ua/>

8. <http://paidagogos.com>

9. <http://dic.academic.ru>

10. <http://krotov.info/spravki/>

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
протокол №8 від 21 січня 2022 року

Голова фахової комісії

_____ **Фрицюк В.А.**